

Adatlap témahirdetési javaslatához a Csonka Pál Doktori Iskola Tanácsa részére

Témavezető neve: **Kissfazekas Kornélia, PhD**
e-mail címe: kissfazekas@urb.bme.hu

Téma címe: Városi folyamatok az államszocializmus idején 1945-89

A téma rövid leírása:

A Közép- és Keleti Európai és ezen belül a magyar települések II. világháború utáni változásainak kutatása ma még gyerekcipőben jár. Míg a kor építészeti vonatkozásai egyre nagyobb szakmai publicitást kapnak, az államszocialista időszak településhálózati és települési léptékű folyamatainak a kutatása még mindig kezdeti stádiumában tart.

A témának rendkívül sok aspektusa vár feldolgozásra; így mind a regionális típusú, nagyobb szerkezeti összefüggések, mind az építészeti léptékhez közelítő városépítészeti szemléletű kutatási terület iránt érdeklődő PhD-hallgatóknak tág teret biztosít.

A kutatás kulcselemeinek tekintendők az alábbiak:

- 1945-89 közötti időszak, de a mai történésekre gyakorolt hatásait is figyelembe véve;
- magyar vonatkozású, tágabb térségi összefüggésben;
- urbanisztikai, interdiszciplináris szemléletű (a konkrét kutatás fókuszának függvényében: regionális/településföldrajzi vagy társadalomtudományos/szociológiai kutatásokhoz is kapcsolódó);

A kiírt téma tudatosan nem törekszik a kutatási fókuszterület túlzott szűkítésére, szeretné felkínálni a lehetőséget, hogy a fenti korszak megismerése iránt elkötelezett hallgatók maguk találják meg azokat a főbb elemeket, hangsúlyokat, amelyekre a kutatásukat alapozhatják.

Ugyanakkor az alábbi főbb aspektusok javasolhatók ('munkacímek'-kel felsorolva):

- Morfológiai szemléletű kutatások¹
 - A korszak városmorfológiai változásainak és a városépítészeti összefüggéseknek a kutatása;
 - Történelmi települések alaktani változásai az államszocialista városépítési folyamatok hatására;
- Városépítészeti/építészeti fókuszú kutatások²
 - Az államszocialista 'újjvárosok' szerepkörének változásai – posztszocializmus/posztindusztrializmus, az új városbrand megtalálásának eszközei;
 - Az 'újjvárosok' építésének sajátosságai - városépítészeti és építészeti összefüggések kutatása;
 - A városközpontok szerepének változásai az államszocializmus során;
 - Városépítészeti paradigmaváltások ('szocreál-szocmodern');
 - A szocialista realizmus városépítészeti mintázatai (beépítések, közterületek) és városi kontextusuk, mai helyzetük;

¹ Kapcsolódva a témavezető már megkezdett morfológiai kutatásaihoz és oktatási programjához ('Magyar települések' tantárgy)

² Kapcsolódva a témavezető doktori témájához, eddigi kutatásaihoz és publikációihoz

Fontos kiemelni, hogy korszak specialitásából adódóan, a kutatás során elengedhetetlen nem csak a települési történések, hanem azok tágabb kontextusa, a társadalmi/politikai folyamatok iránti érdeklődés is.

A téma meghatározó irodalma:

- Hirt, S (2013) *Whatever happened to the (post)socialist city?* Cities 32. 29-38.
- Stanilov, Kiril (Ed.) (2007) *The Post-Socialist City - Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism.* Springer
- French, R. A. Hamilton, F. E. I. (1979) (Eds) *The Socialist city: spatial structure and urban policy.* Chichester: John Wiley & Sons.
- Szirmai, V. (Eds.) (2016) *'Artificial Towns' in the 21 Century Social Polarization in the New Town Regions of Eastern - Central Europe* Bp. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet
- Germuska, P. *Ipari város, új város, szocialista város,* Korall 11-12, 239-259.
<http://epa.oszk.hu/00400/00414/00008/pdf/11germuska.pdf>
- Szirmai V. (szerk.) (2013) *Csinált városok a XXI. század elején: Egy „új” városfejlődési út ígérete,* Bp. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet
- Prákfalvi, E. Szűcs Gy. (2010) *A szocreál Magyarországon.* Corvina Bp.
- Ferkai, A. (1998) *Építészet a második világháború után,* In: *Magyarország építészetének története.* Vince Kiadó Kft. Bp.
- Major, M. Oskó J.(szerk.) (1981) *Új építészet, új társadalom 1945-1978. Válogatás az elmúlt évtizedek építészeti vitáiból, dokumentumaiból;* Corvina, Budapest
- korabeli hazai és külföldi szakmai folyóiratok (Isd. Városépítés, Magyar Építőművészet, Településtudományi Közlemények, Magyar Építőipar).

A téma hazai és nemzetközi folyóiratai:

- ÉPÍTÉS- ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY (MTA) *Scopus*
- Történelmi szemle (MTA) *Scopus*
- CITIES (Elsevier) *Scopus, Imp.faktor*
- JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBANISM (Routledge) *Scopus*
- ARCHITEKTURA and URBANIZMUS (Slovak Academy of Sciences) *Scopus, WoS*
- Tér és társadalom (MTA) *Scopus*
- URBS (Magyar Történelmi Társaság) *Scopus*
- Communist and Post-Communist Studies (University of California) *Scopus*
- Architectural Theory Review (Routledge) *Scopus*
- PERIODICA POLITECHNICA ARCHITECTURE (BME)
- (rég-új) MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET (MÉSZ)
- Periodica Politechnica Architecture (BME)

A témavezető fenti folyóiratokban megjelent 5 közleménye:

- *Urban form and sustainability in historic cities* (2018) (szerzőtárs: Khoshnaw, R.)- In: *ÉPÍTÉS-ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY* 47. 1-2 <https://doi.org/10.1556/096.2018.014> (*Scopus*)

- *Changes of Town Centres in the State Socialist Era – Processes And Paradigms in Urban Design* (2017) In: ARCHITEKTURA and URBANIZMUS, Vol. 51, No. 1 - 2 pp. 16-29. (Scopus, WoS)
- *A szocialista bányavárosok fejlesztésének morfológiai vonatkozásai* (szerzőtárs: Lovra, É.) (2017), In: ÉPÍTÉS-ÉPÍTÉSZTUDOMÁNY, Vol. 45, 3-4, pp. 301-325 (Scopus)
- *Relationships between politics, cities and architecture based on the examples of two Hungarian new towns* (2015) In: CITIES 48. pp. 99–108. [doi:10.1016/j.cities.2015.06.007](https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.06.007) (Scopus, Imp.factor:1.728)
- *A várostest morfológiája* (2014) (szerzőtárs: Gurdon, B.) In: ÉPÍTÉS ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY 42 (3–4) pp. 171-203. (Scopus)

A témavezető utóbbi tíz évben megjelent 5 legfontosabb publikációja:

- *Amoeba Cities: Towards Understanding Changes in the Post-Socialist European Physical Environment* (társszerző: Benkő, M.) (2019) pp. 6-25; In: Benkő, M.-Kissfazekas, K. (szerk.) *Understanding Post-Socialist European Cities: Case Studies in Urban Planning and Design*, L'Harmattan. ISBN 978-2-343-16182-2
- *Ideologie und Stadtbau / Budapest in dem Staatssozialismus* (társszerző: Körner, Zs.) In: Tamáska, M; Rief Vernay, B. (szerk.) *Stadträume des 20. Jahrhunderts in den Donaumetropolen Wien und Budapest*; (Megjelenés alatt) Bécs, Ausztria; Praesens Verlag, (könyvfejezet lektorált)
- *The urban structure and architectural specificities in the post-socialist new towns*; (2016) Szirmai, V. (szerk.) In: 'Artificial Towns' in the 21 Century Social Polarization in the New Town Regions of Eastern - Central Europe) pp. 403-439. – (könyvfejezet, lektorált)
- *Relationships between politics, cities and architecture based on the examples of two Hungarian new towns* (2015) In: CITIES 48. pp. 99–108.
- *Metamorphosis of public spaces in Hungary: or the question of context within the public spaces of the communist and post-communist period* (2013): JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBANISM 37(3) pp. 182-193. [doi:10.3846/20297955.2013.832391](https://doi.org/10.3846/20297955.2013.832391)
- *A magyar városközpontok átalakulása a II. világháború végétől a rendszerváltásig.* (2008) In: ÉPÍTÉS- ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY 36. 1-2. Akadémiai Kiadó (Scopus)

A témavezető eddigi doktoranduszai:

Gurdon Balázs – felvétel éve: 2013; abszolutórium: 2017. február
 Rebaz Khoshnaw – felvétel: 2017. szept.

Témavezető aláírása

Budapest, 2019. február 26.

Melléklet: a téma bővebb leírása

Melléklet a témahirdetési javaslat adatlapjához

Témavezető neve: Kissfazekas Kornélia, PhD

Téma címe: Városi folyamatok az államszocializmus idején - 1945-89

Témaismertető:

A volt államszocialista országok településeiben lezajlott változások kutatása ma még igen gyerekcipőben jár. Míg a kor építészeti vonatkozásaival több kutatás is foglalkozik¹, az államszocialista időszak településhálózati és települési léptékű folyamatainak a feldolgozása kezdeti stádiumában tart.

E megállapítások a 2013-ban (akkor első ízben akkreditálásra beadott és kiemelten támogatott) témajavaslatomban már szerepeltek, de változatlanul érvényesek.

Elmondható, hogy az elmúlt időben a korszak feldolgozottsága nem sokban javult, miközben az iránta megmutatkozó érdeklődés látványosan növekedett. Az építészeti és az urbanisztikai típusú kutatások mélysége és elterjedtsége közötti szakadék tovább nőtt. A téma tehát változatlanul aktuális, és számos még fel nem tárt kutatási területet kínál. Rendkívül sok aspektusa van; így mind a regionális típusú, nagyobb szerkezeti összefüggések, mind az építészeti léptékhez közelítő városépítészeti szemlélet iránt érdeklődő doktorandusz hallgatóknak tág kutatási területet biztosít. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy korszak specialitásából adódóan, szükséges nem csak a települési történések, hanem azok tágabb kontextusa, a társadalmi/politikai folyamatok megértésének igénye is.²

A kiírt téma tudatosan nem törekszik a kutatási terület túlzott szűkítésére, szeretné felkínálni a lehetőséget, hogy a fenti korszak megismerése iránt elkötelezett hallgatók maguk találják meg azokat a főbb elemeket, amelyekre a kutatásukat alapozhatják.

A kutatás kulcsszavainak tekintendők azonban az alábbiak:

- 1945-89 közötti időszak, de a mai történésekre gyakorolt hatásait is figyelembe véve;
- jellemzően magyar vonatkozású, de tágabb térségi összefüggésben;³
- urbanisztikai, interdiszciplináris szemléletű, (térségi vagy városépítészeti/építészeti léptékű; a lépték függvényében a regionális/településföldrajzi vagy társadalomtudományi/szociológiai kutatásokhoz is kapcsolódó);

¹ Prakfalvi, E. Szűcs Gy. (2010) *A szocreál Magyarországon*. Corvina Bp.

- Ferkai, A. (1998) Építész a második világháború után, In: *Magyarország építészetének története*. Vince Kiadó Kft. Bp.

² - Germuska, P. *Ipari város, új város, szocialista város*, *Korall* 11-12, 239-259.

- Szirmai V. (szerk.) (2013) *Csinált városok a XXI. század elején: Egy „új” városfejlődési út ígérete*, Bp. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet

Major, M. Osskó J. (szerk.) (1981) *Új építész, új társadalom 1945-1978. Válogatás az elmúlt évtizedek építészeti vitáiból, dokumentumaiból* Corvina, Budapest

³ - Hirt, S (2013) *Whatever happened to the (post)socialist city? Cities* 32. pp.29-38.

Stanilov, Kiril (Ed.) (2007) *The Post-Socialist City - Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*. Springer

- French, R. A. Hamilton, F. E. I. (1979) (Ed.) *The Socialist city: spatial structure and urban policy*. Chichester: John Wiley & Son

Melléklet a témahirdetési javaslat adatlapjához

A téma szűkítése téri vagy az időbeli változások alapján is lehetséges.

Ahogy az építészettörténet is jól lehatárolható alkorszakokra tudja tagolni a II. világháború utáni szemléletváltozásokat, úgy az urbanisztikai, városépítészeti történéseknél is nevesíthetők olyan periódusok, amelyeket markánsan különböző tendenciájú folyamatok jellemeznek.

Lehetnek a térbeli változásokra fókuszáló, a történéseket folyamatában elemző típusú kutatások, vagy egyetlen, kiválasztott alkorszak, rövidebb periódus elemzése, melyek nem a folytonosság, a folyamat vizsgálatával, hanem a felvett „időmetszet” adott állapotának részletes analizálásával foglalkoznak - esetleg csak néhány kiemelt település esettanulmány szintű feldolgozásával.

A korszak egyik igen fontos területpolitikai célkitűzése közé tartozott a településhálózati kapcsolatok, erőviszonyok átrendezése. A központi döntések alapján az erőltetett iparfejlesztések, közigazgatási átszervezések zajlottak le. Ezek hatása a települési hangsúlyok, szerepkörök későbbi alakulása és városi léptékű történések szempontjából is meghatározónak bizonyult. Városok, amelyek az államszocializmus néhány évtizede alatt politikailag, gazdaságilag kiváltságos szerepet tölthettek be, ma több-kevesebb sikerrel, de keményen küzdenek azért, hogy az államszocializmussal összeforrt imázsukat átírják, és olyan jövőképet fogalmazzanak meg, amely a korábbinál vonzóbb brand-at közvetít.

A rövid idő alatt lezajlott nagyvolumenű építések révén a városok formája is megváltozott, új struktúrák, súlypontok jöttek létre. A terjeszkedés és az egyéb tényezők együttes hatása számos különleges városalakot és városszerkezetet eredményezett: széttagolt, aszimmetrikus, excentrikus várostestek is kialakultak. A városközpontok helye és szerepe is változott, árnyalódott, felvetve a történelmi központokkal való kontextus, és a városépítészeti és építészeti arculatváltások problematikáját is.

A fentiek alapján az alábbi konkrét kutatási és disszertáció témák javasolhatók:

- Morfológiai szemléletű kutatások⁴
 - A korszak városmorfológiai változásainak és a városépítészeti összefüggéseknek a kutatása;
 - Történelmi települések alaktani változásai az államszocialista városépítési folyamatok hatására;
- Városépítészeti/építészeti szemléletű
 - Az államszocialista 'újvárosok' szerepkörének változásai – posztoszocializmus/posztindusztrializmus, az új városbrand megtalálásának eszközei⁵;

⁴ Kapcsolódva a témavezető már megkezdett morfológiai kutatásához és oktatási programjához

- lsd. a *Magyar települések* tantárgy hallgatói kutatásainak eddigi tapasztalatai (kurzusvezető: Kissfazekas Kornélia);
- Kissfazekas, K. Gurdon, B.: *A várostest morfológiája* (2014) In: ÉPÍTÉS ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY 42 (3-4) pp.171-205.

- Kissfazekas, K. Lovra, É. *A szocialista bányavárosok fejlesztésének morfológiai vonatkozásai* (2017), In: ÉPÍTÉS-ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY, Vol. 45, 3-4, pp. 301-325

⁵ Stanilov, K. (Ed.) (2007) *The Post-Socialist City - Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*. Springer

- Kissfazekas, K: *The urban structure and architectural specificities in the post-socialist new towns* (2016) Szerk: Szirmai, V. In: 'Artificial Towns' in the 21 Century Social Polarization in the New Town Regions of Eastern -Central Europe) MTA. pp. 403-439.

- Kissfazekas, K: *Changes of Town Centres in the State Socialist Era – Processes And Paradigms in Urban Design* (2017) In: ARCHITEKTURA and URBANIZMUS, Vol. 51, No. 1 - 2 pp. 16-29.

- Kissfazekas, K: *Relationships between politics, cities and architecture based on the examples of two Hungarian new towns* (2015) In: CITIES 48. pp. 99-108. [doi:10.1016/j.cities.2015.06.007](https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.06.007)

Melléklet a témahirdetési javaslat adatlapjához

- Az 'újvárosok' építésének sajátosságai - városépítészeti és építészeti összefüggések kutatása⁶;
- A városközpontok szerepének változásai az államszocializmus során⁷;
- Városépítészeti paradigmaváltások ('szocreál-szocmodern')⁸;
- A szocialista realizmus városépítészeti mintázatai (beépítések, közterületek) és városi kontextusuk, mai helyzetük;

Az államszocializmus urbanisztikai folyamatainak megértése segít értelmezni a rendszerváltozás során, és az azt követően lezajlott települési történéseket. A korszak hiteles feldolgozása számunkra kötelesség, egyben új tudományos megállapításokat is felmutatni tudó, rendkívül gazdag kutatási terület. Az eddigi kutatási tapasztalatok alapján jelentős külföldi szakmai érdeklődésre is számot tarthat, hiszen feltáratlan, és sok szempontból még mindig ismeretlen; különösen a szomszédos, hasonló sorsú országok folyamataival összevetésében. A korszakra vonatkozó tapasztalatok megosztása iránti igény kifejezetten nagy a térségben, nem csak az eseményeket átélő kutatók, hanem a következményekkel együtt élni kényszerülő új generáció részéről is. Ezt bizonyítják a témában megjelenő szakmai anyagok és az egyre szaporodó számú konferenciák is.

⁶ Germuska, P. *Ipari város, új város, szocialista város*. In: Korall 11–12, 239-259.

⁷ Kissfazekas, K: *Changes of Town Centres in the State Socialist Era – Processes And Paradigms in Urban Design* (2017) In: ARCHITEKTURA and URBANIZMUS, Vol. 51, No. 1 - 2 pp. 16-29.

- Kissfazekas, K: *The urban context of the state socialist public building complexes* (2014) In: ÉPÍTÉS ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY 42(1-2) pp. 93-115.

⁸Benkő, M. Kissfazekas, K. *Amoeba Cities: Towards Understanding Changes in the Post-Socialist European Physical Environment* (2019) In: *Understanding Post-Socialist European Cities : Case Studies in Urban Planning and Design*, Benkő, M.; Kissfazekas, K. (szerk.) Éditions L'Harmattan. pp. 6-25;

- Prakfalvi, E. Szűcs Gy. (2010) *A szocreál Magyarországon*. Corvina Bp.

- Ferkai, A. (1998) *Építészet a második világháború után*, In: Magyarország építészetének története. Vince Kiadó Kft. Bp.

- Major, M. Osskó J.(szerk.) (1981) *Új építészet, új társadalom 1945-1978. Válogatás az elmúlt évtizedek építészeti vitáiból, dokumentumaiból*; Corvina, Budapest